

PŘÍSPĚVEK KE STUDIU NÁBOŽENSKÝCH POMĚŘŮ NA LEDEČSKÉM PANSTVÍ NA PŘELOMU 16. A 17. STOLETÍ

Eva Mirošovská

Národní knihovna Praha

A Contribution to the Study of the Religious Situation on the Ledeč Estate at the Turn of 16th and 17th Centuries

Abstract: The article shortly describes the character of the religious conditions at the Ledeč estate, situated in East Bohemia. It especially deals with the era at the turn of the 16th and 17th centuries. This era in Ledeč, associated with the Lobkovic administration and reign, was namely one of the last epochs of religious tolerance for Non-Catholics. The „Post-White Mountain” era then brings on the forced re-Catholicization, chiefly affecting those inhabitants who were subjects. For Non-Catholics, it meant either the involuntary acceptance of the Catholic religion or unwanted emigration. The article closely deals with archival sources and analyzes the edited Religious Order of the Ledeč Estate dating from 1599. The estate at that time was headed by Ladislav Lobkovic (senior). The order was addressed to subjects. The author endeavored to point out its non-Catholic character, even though presented by the editor, J. K. Hraše, as a Catholic order. The article also touches upon the epoch of the reign of Trčka family in the Ledeč estate, highlighting the outstanding persona of Jan Rudolf Trčka of Lípa.

Keywords: *Bohemia, 16th–17th century; religious tolerance; re-Catholicization; popular religion*

Na základě několika pramenů se v této studii pokusím charakterizovat rychle se měnící konfesijní poměry a jejich dopad na obyvatelstvo ledečského panství na přelomu 16. a 17. století. Leděčské panství tvořilo v polovině 17. století město Ledeč a 32 vesnic, jeho převážně zemědělský charakter dokládá edice Berní

ruly, v níž jsou údaje o poddaných za pána Adriána z Enkefurtu z 6. března 1654 (Beneš 1953: 185–215). Panství se po téměř třicetileté vládě Trčků v roce 1598 dostalo do rukou Lobkoviců, jejichž vláda byla v podstatě posledním obdobím náboženské tolerance pro ledečské poddané. Sledovaný krátký úsek historického vývoje byl pro ledečské poddané ve znamení náboženských proměn a zároveň ukazuje, že poddaní byli ti, kteří se vždy museli podřídit vůli své vrchnosti a být poslušni jejích nařízení.

Pro poznání náboženských poměrů na ledečsku se z dobových textů jeví jako nejnosnější editovaný text náboženské instrukce Ladislava staršího z Lobkovic a na Ledči ke svým poddaným z 2. září 1599 (Hraše 1893–95: 153–158). Jedná se o celkem obsáhlý náboženský řád, který se budu snažit charakterizovat jak z hlediska náboženského, tak z hlediska historického a poté dojít na základě dostupných materiálů k bližšímu pochopení konfesijních poměrů na ledečské faře. Text této náboženské instrukce je zajímavý i z hlediska obecných kulturních dějin a z hlediska dějin náboženství.

Právě vydání náboženské instrukce Ladislavem z Lobkovic v roce 1599 určené jeho poddaným bychom totiž mohli chápat zároveň jako projev určitého kulturnědějinného procesu, který podle názoru hned několika autorů započal již v průběhu 16. století. Například Carlo Ginzburg hovoří o druhé polovině 16. století jako o předělu mezi dvěma obdobími (Ginzburg 2000: 159–160). První bylo charakterizováno jako období plodných skrytých výměn mezi vysokou a lidovou kulturou, které uzavíraly osobnosti, jako byl Rabelais či Bruegel. Následné období bylo podle Ginzburga poznamenáno stále striktnějším rozlišováním mezi kulturou vládnoucích tříd a kulturou řemeslníků a venkovanů a zároveň jednosměrnou „indoktrinací lidových mas.“ Tu považuje Ginzburg za reakci na selské bouře a novokřtěnskou komunu v Münsteru, po které vyvstala nutnost ideologicky znovuzískat lidové masy, u nichž hrozilo nebezpečí, že se vymknou jakékoli formě kontroly shora. Došlo tedy ke změně poměru mezi vzdělaneckou a lidovou kulturou.

O podobném nátlaku „vládnoucí kultury“ na kulturu podrobenou, kulturu lidu, hovoří například i Richard van Dülmen (1993: 62–102, 194–225), když mluví jednak o určitém náboženském „umravňení“ sňatku a striktnějším pohledu na pohlavní život a dále pak o „racionalizaci“ lidové kultury, jejímž projevem bylo třeba prosazení důsledného odsudku čarodějnictví. Zlom v poměru kultury vládnoucí a kultury lidové dává Dülmen, ale třeba i Roger Chartier (1992: 44–78), do souvislosti s „procesem civilizace“, o kterém hovoří Norbert Elias jako o zniternění zákazů na základě původního nátlaku státní moci. Rozhodu-

jící zlom podle Eliase nastal v 16.–18. století. Podle historiků však tento tlak na široké sociální vrstvy nevyvíjel pouze raněnovověký stát, ale z velké míry i vrchnost a církev. V této souvislosti je nutno zmínit i proces konfesionalizace, neboli úsilí katolické a protestantských církví, zejména v období mezi lety 1525 a 1648, o to, aby veškerý život laiků byl prostoupen nejen náboženskými, ale přímo konfesijními postoji (Horský 2007, 2007a; Ohlidal 2002; Fätkenheuer 2004: 11–48). V některých rysech pak konfesionalizace splývá s procesy disciplinace či zcírkevnování života (Dülmen 1993: 16–61, 194–235).

Instrukci poddaným z roku 1599 je rovněž možné dát do souvislosti s vývojem poddanských poměrů. Už pro předbělohorskou dobu je v literatuře konstatována snaha (některých) vrchností začít vydáváním nejrůznějších norem upravovat poměry na svých panstvích. Jde jak o záležitosti poddanského (majetkového a dědického) práva a povinností (Krofta 1949: 87–286; Maur 1976), tak o snahu upravovat na svých panstvích náboženské poměry vydáváním církevních řádů a popřípadě i věroučných textů pro jednotlivá panství. Tato snaha začala v druhé polovině 16. století nejprve na Moravě a postupem času se částečně přenesla i do Čech (Hrubý 1934–35, 1939; Hrejsa 1938). K vydání instrukce Ladislavem z Lobkovic došlo na sklonku 16. století, v roce, kdy se na ledečském panství zároveň objevují zmínky o morové pohromě. Z textu instrukce pak vyznívá bédování nad zkažeností a nemravností lidu, kterou se snažila vrchnost „umravnit.“ V tomto náboženském řádu nalezneme religiózně zdůvodňovanou disciplinační rovinu, tedy snahu vrchnosti prosadit určitý řád v chování svých poddaných. Nakonec i ze samotného církevního prostředí vycházely v 16. století texty, které líčily obecnou zkaženost světa a nabízely nápravu v podobě nábožensko-etických norem (např. Halama 2004).

Náboženské poměry na ledečském panství

Z historických dokladů vyplývá, že pokud jde o náboženské stanovisko ledečského obyvatelstva, husitství 15. století tu našlo odezvu jak u ledečské vrchnosti, tak i u poddaných. V *Kronice husitské* Vavřince z Březové (1893: 369–370, 531–532) se dozvídáme o střetu uhlířů, přijímajících z kalicha, s vojskem krále Zikmunda roku 1420 a následně i o Zikmundově ničivém průchodu Ledčí roku 1421. O tomto tažení se zmiňuje i František Palacký ve svých *Dějínách* (Palacký 1926: 581).

Náboženské poměry v českém státě druhé poloviny 16. století byly zmatené a složité. Husitství bylo jakousi první reformační bouří, pokusem vrátit

křesťanství hloubku, prvotní ideály, odejmout církvi obrovské majetky, zba-
vit učení evangelia „nálezků lidských“. O sto let později, vystoupením Marti-
na Luthera, se pokus o nápravu církve opakoval, tentokrát v celoevropském
měřítku. Luterská reformace vedla k válkám mezi protestanty a katolíky. Luter-
ství si sice vymohlo právo na existenci, ovšem velmi omezenou tím, že poddaný
nemohl své vyznání svobodně volit, nýbrž musel ve víře následovat svého pána.
Tridentský koncil, který skončil v roce 1563, sice přišel s programem rekatoli-
zace Evropy, ale od záměru k jeho uskutečnění bylo zatím daleko. Trvalo ješ-
tě desetiletí, než se nepřátelské tábory, katolický a protestantský, zformovaly,
současně však i vzájemně rozešťovaly natolik, že to vedlo k nové srážce, ke tři-
cetileté válce. Druhá polovina 16. století byla jakousi přípravou k tomuto kon-
fliktu světových rozměrů. Ideologický zápas katolicismu s protestantismem byl
pro tu dobu ústředním a odrážel se významně i v našich dějinách.

Ideje reformace, ať už v luterské, kalvínské, českobratrské či (novo)utrak-
vistické podobě v českých zemích získávaly sympatie i půdu, znovu na všech
stranách „vzkvétalo kacířství“, a ať klérus a katolické instituce vyvíjely sebe-
větší tlak, většina národa zůstávala věrná husitským tradicím. K nepočtenému
křídlu pravověrných katolíků náleželi též ortodoxní kališníci, stoupenci starých
představ o všespasitelnosti přijímání pod obojí. Od katolíků se v podstatě lišili
pouze obřadem kalicha. Většina ostatních utrakvistů však přejala ideje protes-
tantské a stanula v táboře reformace, ujal se pro ně název novoutrakvisté. Stej-
ně jako v Evropě se tedy i u nás křesťané rozpoltili na dvě křídla, „papežence“
(katolíci a staroutrakvisté) a protestanty (luteráni, novoutrakvisté, čeští brat-
ři a některé náboženské sekty). Naprostá většina českého národa, téměř deva-
desát procent, přitom vyznávala v podstatě reformační, protestantské nauky.
Zvláštností českých náboženských poměrů bylo, že oficiální pravomoc řídit věci
víry náležela katolíkům, zatímco absolutní většina věřících se hlásila k protes-
tantským vyznáním.

Náboženské poměry na Ledečsku měly v pohusitském období celkem po-
klidný ráz. Po předchozím bouřlivém přijetí kališnické víry nastalo dlouhé obdo-
bí bez větších náboženských proměn (podrobněji Novotná 2000). Utrakvismus
tu mohl dobře zakořenit díky příhodným podmínkám, na kterých měla velký
podíl ledečská vrchnost. Většina poddaného lidu se hlásila k víře pod obojí, což
bylo možné právě díky podpoře vrchnosti. Duchovní správa po husitské revolu-
ci přešla do rukou kališníků, utrakvistů, a ti ji drželi v podstatě až do třicátých
let 17. století. Z pozdějšího hlediska viděno, existují o Ledči 16. století zmínky
jako o městě novoutrakvistickém s duchovními správci evangelického smýšlení.

Pro přítomnost utrakvismu v Ledči hovoří i Hrejsova interpretace: „Roku 1578 bylo z 41 děkanů jedenácte novoutrakvisty, a to v Nymburce, Pardubicích, ... Ledči“ (Hrejsa 1912: 34).¹ Z toho tedy vyplývá, že Leděcko bylo oblastí, která v rámci novoutrakvistického směru hájila spíše odluku od katolické církve a byla ovlivněna německou protestantskou reformací, což je patrné především pro období správy Lobkoviců.

Z hlediska dějin náboženství by mohl být zajímavým příspěvkem k problematice rozšíření „luterství“ v Čechách jednak rozbor dějinných okolností vydání instrukce ledečským poddaným a pak poměrně časté střídání farářů a děkanů na ledečské faře na přelomu 16. a 17. století. Při podrobnějším zkoumání věroučných postojů jednotlivých ledečských farářů dojdeme k poznání, že jejich věroučná, byť evangelická stanoviska se od sebe mohla určitým způsobem lišit. V celkem rychlém sledu se na ledečské faře vyměnili novoutrakvističtí duchovní, avšak jeden ordinace srbíštské (1600–1602) a druhý ordinace wittenberské (1606), což by mohlo znamenat, že každý z nich náležel k jinému proudu luterství – první spíše k melanchtonskému a druhý spíše k výlučnému. Oba jsou však uváděni na ledečské faře v období správy lobkovické vrchnosti, která podle dokladů setrvala patrně v evangelickém podobojí s jasným vymezením proti kalvinismu, což vyplývá ze závěti Magdaleny z Lobkovic, hraběnky ze Salmu, z roku 1598. Protikalvínské smýšlení lobkovické vrchnosti mohlo být až v rozporu s názory duchovního melanchtonského proudu luterství, který se v této době na Ledči objevil. Nezájímavá není ani otázka, do jaké míry byli poddaní schopni vnímat věroučné rozdíly různých proudů evangelické reformace, když na ledečské faře docházelo k rychlému střídání farářů různých náboženských postojů. A jaký byl asi poměr mezi náboženským smýšlením tamního sboru a věroukou daného děkana či faráře?

Lobkovicové na Ledči

Krátké období vlády Lobkoviců na Ledči vyžaduje zvláštní pozornost jako doba nadlouho poslední náboženské tolerance a zároveň v souvislosti s již zmiňovanou náboženskou instrukcí Ladislava staršího z Lobkovic z roku 1599,² dále

---

¹ Srov. APA 1578–1580, fol. 28 a 29. Leděč je tu uváděna jako město, které se vytrhlo z příslušnosti konzistoře a kam dosazovala městská rada vhodné faráře v evangelickém duchu a před touto konzistoří je chránila.

² Autor edice uvádí, že instrukce se nalézá v knize XV. archivu města Náchod na listech 10–13 a je tu podána doslovně. Originál, který se podle Ludewigova seznamu z roku 1827 nacházel v knize XV. (kniha právních nálezů založená v roce 1540), je od roku 1965 ztracen.

s textem závěti Magdaleny Lobkovicové, hraběnky ze Salmu, z roku 1598 (Vlašák 1863) a následně s věroučnou orientací některých doložených ledečských farářů. Podrobnější rozbor této problematiky pak pomůže lépe charakterizovat konfesijní poměry a jejich následný vývoj v období spojeném s rekatolizací.

Lobkovicovu instrukci vydal J. K. Hraše (1893–95), který se v krátkém úvodu snaží přiblížit osobu Ladislava staršího z Lobkovic a atmosféru náboženských poměrů na jeho panství. Hned z jeho první věty je však patrné, že tu uvádí život úplně jiného Ladislava z Lobkovic, který sice žil ve stejném století, ale s ledečským panstvím neměl vůbec co do činění a v době vydání ledečské instrukce byl již patnáct let mrtev. Ten, koho Hraše uvádí jako horlivého katolíka, který okázale nenáviděl protestanty, byl Ladislav z Lobkovic z chlumecké linie Lobkoviců, tedy strýc našeho Ladislava staršího z Lobkovic, který pocházel z větve zbirožské. Hraše touto svou mýlkou dává vlastně celé náboženské instrukci charakter katolický, ačkoli v textu samotné instrukce není jednoznačně uvedeno, k jakému náboženství se vztahuje.

Sama instrukce obsahuje osm článků, které vymezují některé náboženské povinnosti poddaných: „V městě Ledči i po všech gruntech panství Ledeckého, což jsem to na jinech statcích panství svých nařídil mezi poddanými svými, tento řád nařizují a z důležité potřeby vedle povinnosti své pobožné tyto artikule vyhlášující k zachování a zdržení jich neproměnitelnému pod skutečným trestáním přísně a tůze poroučím“. Důležitou potřebou, kterou tu Ladislav z Lobkovic uvádí, jsou „žalostné dny“, které podle něj zasáhly poddané, kdy hyne láska a víra a dochází k nepravostem a mnoha hříchům a kdy zvláště „nyní v tento čas rány Boží morové“ vydává Lobkovic své nařízení, kterým chce přetrhnout řád od neřádu a dosáhnout obecného spasení pro své poddané. Z textu je patrné, že konec 16. století byl pro ledečské obyvatelstvo ve znamení morové nákazy, což dosvědčuje i městská kniha (Pleva 1996: 33). Roku 1599 řádl mor ve městě i okolí a 21. listopadu poslali jihlavští konšelé dopis do Ledče a Humpolce, ve kterém upozorňují, aby odtud lidé nejezdili na jihlavský výroční trh (1. prosince) kvůli možnému rozšíření nákazy (Doubek 1957: 21).

Morová epidemie se však netýkala v této době pouze Leděcka. Eduard Maur ve své studii popisuje období od konce 16. století do roku 1650 jako období, které se vyznačuje zcela mimořádnou intenzitou krizí, ať už šlo o epidemie posledních předbělohorských desetiletí, nebo epidemie a hladomory třicetileté války způsobené především masovými pohyby nepřátelských armád (Maur 1999). Tuto etapu demografických krizí zahajuje u nás, stejně tak jako jinde v Evropě, krutý mor, který postihl Čechy v letech 1597–1599. Právě v roce

1599 se šířil po celých Čechách, šlo o dýmějový mor, jehož projevem byly „hlízy a pryckejře“. Co se počtu obětí týče, Maur uvádí, že například v Kutné Hoře a na Kaňku prý zemřelo na 3000 lidí. V logice tehdejší kultury si lze představit, že lidé věřili, že morová epidemie je božím trestem, který na ně byl poslán. V tomto smyslu pak můžeme rozumět důvodům, jež uvádí ledečská vrchnost pro vydání svého řádu, jako snaže o napravení zlých časů bezbožnosti, hříchů a nepravostí. O tom se můžeme přesvědčit z již zmiňovaného apokalyptického úvodu, kde Ladislav z Lobkovic popisuje stávající žalostné dny jako ty, které předcházejí den soudný (skoncování světa). Instrukci lze tedy chápat i jako snahu o bližší připoutání poddaných k víře a jejich odvrácení od bezbožnosti a hříchů, jako snahu o „umravnění.“

V Čechách bylo vydávání podobných instrukcí vrchnostmi poměrně běžnou praxí, a to hlavně v době od vzniku České konfese (1575) až do vydání Rudolfova Majestátu z roku 1609 (Hrejsa 1912: 348–375).³ Toto jednání evangelicky smýšlejících vrchností bylo důsledkem toho, že v zemi nefungovala žádná celozemská struktura evangelické církve, neboť dolní konsistoř utravkvisťská se stala od roku 1571, kdy do jejího čela nastoupil Jindřich Dvorský, velice prokatolickou a starokališnický orientovanou a evangelici podobojí (novoutravkvisťské) s ní nechtěli mít nic společného. Podle Hrubého lze v této praxi, kdy vrchnosti pro svá panství vydávají církevní řády a instrukce, spatřovat určitou snahu o přenesení modelu „zemských církví“ z německého prostředí do prostředí moravského a později i českého; rozdíl byl však v tom, že v Německu vznikaly takovéto církve z vůle zeměpána (knížat a vévodů), zatímco v moravském a českém prostředí by měly vznikat na úrovni jednotlivých panství (Hrubý 1934–35: 308).

Abychom se dopátrali celkové povahy instrukce, je zapotřebí osvětlit některé historické aspekty a souvislosti v životě Ladislava staršího z Lobkovic (1537–1609). Z hlediska náboženského je důležitý jeho sňatek s Magdalenou, hraběnkou z rodu rakouských Salmů, v roce 1565. Pod vlivem své manželky totiž konvertoval od původně katolické víry k protestantskému luterskému vyznání. V jeho politickém životě byl důležitým rok 1580, kdy se dostal do zemské vlády císaře Rudolfa II., a to spolu se svými dvěma bratry Jiřím Popelem a Mikulášem, a zastával úřad prezidenta české komory. Lobkovicové se jako majitelé dostali do Ledče již sňatkem Marie Magdaleny ze Salmu, dcery Ladislava st. z Lobkovic, s Janem Rudolfem Trčkou z Lípy. Trčka prodal zadlužené pan-

³ Dříve než v Čechách se vydávání instrukcí vrchnostmi objevuje na Moravě, kde je nejstarším takovým pokusem náboženský řád pana Vojtěcha z Pernštejna z roku 1558 vydaný pro jeho statky v okolí Prostějova; Hrejsa 1938.

ství své tchýni Magdaleně Lobkovicové, hraběnce ze Salmu. Majitelkou Ledče se tedy roku 1598 stává manželka Ladislava st. z Lobkovic. Její manžel byl v té době již pět let ve vyhnanství a v nemilosti císaře. Přímým pánem na Ledči se tedy mohl stát až v roce 1608, kdy mu byl na přímluvu arciknížete Matyáše povolen návrat. Ve stejném roce pak potvrdil městu jeho výsady. Jeho náboženská instrukce byla však vydána již v roce 1599, můžeme se tedy domnívat, že ji vydal z ciziny skrze svou manželku. V Ledči v té době byli obyvatelé většinou protestantského vyznání a začínala se zde tvořit i početná obec židovská.

Ze závěti Magdaleny Lobkovicové z roku 1598 (Vlasák 1863), kterou po své smrti odkazuje dědictví svému manželovi, je patrné, jaké náboženské stanovisko zastávala její rodina: „Co se náboženství týče, aby synové i dcery její při tom náboženství vedle nařízení samého Krista Pána pod obojí způsobou Tělo a krev přijímajících, jakž jsou od ní i od otce vyučeni, setrvali: Jestli-žeby pak některý z synů od poznalé pravé víry odstoupil, a v které odchován jest se svesti dal, buď kalvinskou, neb nějakou jinou víru přijal, a tak nezůstal, jak sám Kristus Pán naříditi a ustanoviti ráčil, tedy nemá žádného dílu v tom statku jejím míti, než který by bratr stále v té víře zůstal, ten má druhému bratru vydávati každého roku toliko po 600 kop míšenských, pakli by oba přestoupili, tedy má veškerý statek na obě dcery připadnouti, které bratřím po 600 kop míšenských vypláceti mají“. Je zřejmé, že v této době náboženských sporů nebyla Leděč, stejně tak jako její vrchnost, katolická. O reformačním úsilí Magdaleny z Lobkovic se zmiňuje i Josef Janáček (1977: 61–81), který uvádí, že roku 1599 provedla Magdalena z Lobkovic reformaci v kostele v Charvátci a předměty sloužící k vnitřní výzdobě kostela vystavila v oknech svého hradu v Ledči, což vyvolalo pohoršení v katolických kruzích i u arcibiskupa.

Ledečská paní se se svým manželem však již nesetkala, neboť zemřela v Ledči roku 1607. Ladislavovi povolil císař návrat až v roce 1608, ale majetek mu vrácen nebyl a měl povoleno pobývat pouze na zámku v Ledči. O jeho brzké smrti se zmiňuje Mikuláš Dačický: „L. 1609 umřel také v Praze pan Ladislav z Lobkovic, jsa věku sešlého, kterýž mnoho těžkostí přetrpěl, a do Ledče, sídla svého, k pohřbu dovezen“ (Dačický z Heslova 1878: 222). Okolnosti Ladislavova dlouhého pobytu mimo Čechy byly hlavně politické. Jeho bratr, horlivý katolík a ctizádstivý politik Jiří Popel, zatáhl Ladislava do svého spiknutí proti císaři Rudolfovi II. K vlastnímu konfliktu s císařem došlo na zemském sněmu na jaře roku 1593. Jiří, aby získal pro své zájmy podporu stavovské obce, přijal jako předseda sněmu k projednání stížný list Šebestiána Vřesovce, který upozorňoval na některé nesplněné sliby a povinnosti císaře. Stavové dali králi na srozumě-

nou, že nebudou o jeho požadavcích jednat dříve, dokud nebudou splněny body stížného listu. Rudolf II. však neustoupil a sněm se rozešel. Všechno to zorganizoval Jiří Popel se svým bratrem Ladislavem, v jehož domě byl stížný list sepsán. Z protestní akce českých stavů se tak stala aféra bratří Lobkoviců. Císař začal s vyšetřováním a Ladislav měl předstoupit před soud. Tím, že narychlo uprchl ze země, se vlastně doznal. Při vyšetřování příčin stavovského odporu na sněmu ztratil Šebestián z Vřesovic odvalu, a aby se sám zachránil před císařovým hněvem, obvinil Ladislava jako hlavního původce stavovského stížného listu a organizátora sněmovní opozice. 26. ledna 1594 byl rozsudkem zemského soudu Šebestián z Vřesovic podle očekávání jako udavač zproštěn viny a Ladislav z Lobkovic odsouzen ke ztrátě života, cti a majetku. Přestože byl stejně odsouzen v březnu i Jiří Popel, pobýval až do své smrti střídavě ve vězeních.

Charakteristika a věroučný rozbor některých náboženských prvků instrukce

Samotná náboženská instrukce Ladislava staršího obsahuje osm článků: o modlení v rodině, o návštěvě chrámu Páně, o přijímání a kázání, o návštěvě hospod v čas bohoslužeb, o nestřídmosti, o svatbách, o lehkých ženštinách a o lání a zlořečení. V člancích se na mnoha místech vyskytuje trest pro poddané za nesplnění a nerespektování vymezených náboženských povinností v podobě pokuty dvou grošů českých. Jde hlavně o druhý článek, o nepřítomnost hospodářů či čeládky při bohoslužbě, kde měly být dle nařízení určeny osoby (na vsích rychtářové), které měly v těchto věcech dohlížet na své sedláky, podruhy i čeládku a vybírat od nich pokuty. Pokud by někdo nezaplátil, měl být uvězněn a propuštěn, až zaplatí. Podobně ve čtvrtém článku je rychtář uváděn jako osoba, která má dohlížet nad tím, aby se lidem ve dny nedělní a sváteční v čas služebnosti církevní nedávalo v šenkovních domech a na ryňku víno a pivo. Výjimkou tu byli nemocní a pocestní. V pátém článku se trestá pokutou a vězením noční přebývání v šenkovních domech po večerním zvonění, což se zdůrazňuje i pro zámeckou čeládku, výjimku pak tvoří přespolní lidé. Trestem se hrozí přílišnému svatebnímu veselí a povyku v šestém článku a stejně tak i přechovávání lehkých ženštin, na což měli dohlížet ve městě konšelové a na vsích rychtářové, kteří o tom měli spravovat vrchnost. To je obsahem článku sedmého. Pokutou se hrozí i v posledním, osmém článku jako trestem za zlořečení, rouhání, noční toulání a hromování.

Je zřejmé, že ledečské vrchnosti šlo o důsledné dodržování vyměřených

povinností poddanými, čehož se snažila dosáhnout skrze peněžité tresty a vězení, které mělo lidi odrazovat od nedodržování řádu. Ladislav z Lobkovic svým apokalyptickým úvodem a naříkáním nad nemravností a bezbožností lidu vzbuzuje dojem, že muselo jít o velice nábožensky uvolněné období plné hříchů a nepravostí, které měla do jisté míry napravit jeho instrukce. V 16. a 17. století je však možné nalézt texty, v nichž jsou nářky vrchnosti tak časté, že je nutné považovat je spíše za projev určité stylizace než za popis skutečného stavu na konkrétním panství. Text instrukce z roku 1599 tedy spíše zapadá do onoho kulturnědějinného procesu, který Richard van Dülmen označuje jako „disciplinaci“ lidového (poddanského) prostředí vrchnostmi či jako „zcírkevnění“ života (Dülmen 1993: 16–61, 194–235).

Jak již bylo řečeno, v samotném textu instrukce není nikde jasně uvedeno, zda jde o instrukci rázu katolického, či nekatolického. J. K. Hraše (1893–95) jí svým mylným komentářem připsal charakter zcela katolický, toho se však není možné držet vzhledem k již zmíněným historickým nesrovnalostem. Je nutné vycházet ze skutečnosti protestantského zaměření lobkovické vrchnosti v té době držící ledečské panství. S předpokladem nekatolického rázu instrukce se pokusím odlišit a vymezit náboženské prvky, které svědčí o jejím náboženském charakteru. Nejdůležitějším bodem v tomto odlišení bude hlavně třetí článek pojednávající o přijímání a kázání. Na tomto místě se hovoří o požívání večeře Páně a přijímání svátosti těla a krve Pána Ježíše Krista, o vyznání víry a absoluci (rozhřešení). Co se týče lidu města Ledče, je kladen důraz na to, aby k těmto úkonům chodili, a zvláště pátečního dne po kázání slova božího mají ti, kdo chtějí požívati velebných svátostí, zůstat v chrámu Páně k vyznání své víry a přijetí spasitelného naučení a rozhřešení. Vesnický lid má být potom vyslechnut po kázání při nešporním čase dne nedělního. Dále se tu uvádí: „jeden každý člověk z města i vesnic všeliký křesťan čtyřikrát do roka, to jest každého čtvrt létha k správci svému jíti, jemuž víry své vyznání učiniti, od něho naučení i rozhřešení svaté přijíti a na to svátosti večeře Páně požívati má“. I toto je stanoveno povinně pod hrozbou trestu a dodatku, že ten, kdo této povinnosti zanedbával a svátosti potupoval, nemá být pohřben jako křesťan se zvoněním, průvodem a bohoslužbou, ale ku příkladu a výstraze pro potupu slova božího a velebných svátostí.

Svátost večeře Páně (těla a krve) je jak pro katolíky, tak pro nekatolíky nejdůležitější ze svátostí, které uznávají.⁴ Zatímco pro katolíky byla Lateránským koncilem (1215) určena povinnost přijímání svátosti večeře Páně alespoň jeden-

⁴ Katolíci uznávají sedm svátostí, zatímco nekatolíci pouze dvě, a to svátost křtu a svátost večeře Páně.

krát za rok, stejně tak jako povinnost svátosti pokání (zpovědi), a to v době velikonoční, v textu instrukce je jasně uvedena povinnost úkonů zpovědi a přijetí rozhřešení a svátosti večeře Páně nejméně čtyřikrát do roka. Na začátku třetího článku pak čteme, aby k přijímání, vyznání své víry a absoliaci lidé častokrát chodili. Instrukce jde tedy svým požadavkem nad rámec katolických doporučení. Uvážíme-li, že téma častého přijímání jednak prostupuje českou reformační tradicí již od sklonku 14. století (např. Matěj z Janova) a jednak je i součástí protestantského postoje, lze tento prvek instrukce považovat za znak její nekatoličnosti. Vedle toho je třeba si uvědomit, že katolíci přijímali pod jednou způsobou, tzn. oltářní svátost jen v podobě chleba, a nekatolíci pak pod obojí způsobou, tedy oltářní svátost v podobě chleba a vína. V instrukci o tom zmínku sice nenajdeme, ale v citované závěti Magdaleny z Lobkovic je uvedeno: „pod obojí způsobou Tělo a krev přijímajících“.

Svátosti přijímání předchází pokání (zpověď neboli vyznání víry), po kterém následuje udílení rozhřešení. Větší pozornosti si zde zaslouží slovní spojení „rozhřešení svaté“, které se v instrukci na jednom místě objevuje. Pokud bychom totiž „svaté“ chápali ve smyslu „svátostné“, pak by to byl doklad spíše katolického nebo starokališnického rázu, kde jednou ze sedmi svátostí je právě pokání, svátost ve formě zpovídání se knězi, lítost a vyznání hříchů, načež je kajníkovi uděleno rozhřešení, neboli odpuštění hříchů. V instrukci se však uvádí povinnost alespoň čtyřikrát ročně před svátostí přijímání vykonat pokání a následně získat rozhřešení. Nekatolický ráz tu tedy má právě povinnost účastnit se přijímání svátosti oltářní nejméně čtyřikrát do roka.⁵ V edici *Čtyř vyznání* (Čtyři vyznání 1951; Bratrské a České vyznání vzešlo z reformace české, Augsburské je vyznáním luterských církví a Helvetské církví kalvínského typu) jsem se snažila najít záchytný bod pro spojení „rozhřešení svaté“ a zjistit, zda není v této formě uváděno v některém ze čtyř evangelických vyznání. S ohledem na protestantské luterské náboženské smýšlení ledečské vrchnosti Lobkoviců bylo možné vyloučit Helvetské vyznání, které se týká církví kalvínského typu. Proti kalvínskému postoji Lobkoviců na Ledči je patrný z již citované závěti Magdaleny z Lobkovic z roku 1598, kde se o kalvinismu přímo zmiňuje. Náboženské smýšlení Lobkoviců by spíše odpovídalo Českému vyznání (1575), které do značné míry čerpalo z Augsburského (1530). V obou se však nikde o svatém rozhřešení nemluví. Ve člancích o pokání a zpovědi nalezneme v obou dosti podobné zása-

---

⁵ Pokud bychom uznali pokání jako svátost, bylo by to v souladu jak s katolickým, tak se starokališnickým pojetím. Doporučení přijímat svátost večeře Páně častěji než alespoň jedenkrát za rok by bylo sice v nesouladu s katolictvím, ale nebylo by v rozporu se starokališnictvím.

dy: zpověď je vyznáním hříchů, dobrodiním, které přináší rozhřešení a potěchu zděšenému svědomí. Svá provinění nelze jazykem vyčist všechna, je zde zdůrazňována role svědomí.

Záchytným bodem se stalo Bratrské vyznání (1535), kde se mluví o pokání: „Za poznáním hřícha potřebné jest všechněm hříšníkům učiti se přepotěšené pravdě, pokání svatému, bez kteréhož není spasení jakž Kristus dí: Nebudete-li pokání činiti, všickni zahynete (Luk. 13,3)“ (Čtyři vyznání 1951: 133). Jak o tom píše Jan Hanák, bratrský teolog Lukáš Pražský rozlišoval dvojí pokání, svátostné a obecné. Obecné bylo svátostnému podkladem a podmínkou a lze ho ztotožnit s habrovanským zrozením z Ducha svatého (Hanák 1928–29: 40). Pokání svátostné pak v podstatě odpovídá pokání, které uznávají habrovanští a které se skládá z poznání vlastního hříchu, lítosti, předsevzetí nápravy a nápravy samotné. Jak je vidět, i bratří (evangelická církev v době vydání svého vyznání uznávají již pouze dvě svátosti) se zmiňují o „svatém“ v souvislosti s pokáním, přestože jsou nekatolíky. To, že se v instrukci Ladislava z Lobkovic uvádí pojem „rozhřešení svaté“, tedy ještě nemusí být nutně dokladem jejího katolického rázu. Zároveň upozorňují, že mi zde nešlo nikterak o dokládání bratrského vlivu na Lobkovicovu instrukci, nýbrž pouze o prokázání skutečnosti, že adjektivum „svaté“ není možné v souvislosti s pokáním (či rozhřešením) považovat za znak, jenž by jednoznačně vypovídal o konfesijní orientaci rozebíraného textu.

Z obsahu závěti Magdaleny z Lobkovic z konce roku 1598 vyplývá jednak náboženské stanovisko ledečské vrchnosti (tedy luteránská protestantská víra) a potom také protikalvínský postoj.⁶ V rámci českého novoutrakvismu tedy zastávali buď střed nebo pravé křídlo přísného luteránství. Co se náboženského rázu instrukce týče, katolický charakter dává celé instrukci jednak komentář autora edice Hrašeho a pak také formulace některých náboženských prvků uvedených ve vlastním obsahu instrukce, které by na první pohled mohly vypovídat právě o katolickém či starokališnickém zaměření. Když uvážíme již nastíněné historické aspekty života Lobkoviců na Ledči, pak není důvod, proč by měla ledečská vrchnost luteránského smýšlení vydat svým poddaným instrukci katolického charakteru. Z období jejich správy máme také zmínky o duchov-

⁶ V 16. století se česká církev pod obojí (tedy kališníci, utrakvisté) rozdělila pod vlivem Lutherovým a Melanchtonovým na dva proudy: konzervativní staroutrakvisté se vlivu Luthera uzavírali, viděli v basilejských kompaktátech vrchol a přidržovali se více církve katolické, zatímco novoutrakvisté šli pod vlivem německé reformace dále, žádali odluku od katolické církve a jejich věroučný vývoj vyústil roku 1575 v Českou konfesi. Pod touto společnou konfesi se sešly české nekatolické směry, kde střed zastávalo smýšlení melanchtonsko-luterské, pravé křídlo bylo rozhodně luterské a levé křídlo se klonilo ke kalvinismu. Poněkud stranou pak stála Jednota Bratrská.

ních správcích, kteří byli, z dnešního hlediska vzato, zaměřením novoutrakvisté. Historické okolnosti tedy vůbec nejsou dokladem toho, že by se mělo jednat o instrukci katolického rázu.

Pokud se blíže podíváme na zmiňované duchovní správce na ledečské faře v tomto období, dojdeme k několika zajímavým skutečnostem. V této době proslul svým kazatelským uměním, a to nejen na Leděčsku, farář Havel Žalanský (latinsky zvaný Phaeton). Byl horlivým knězem pod obojí, o čemž svědčí mnoho jeho spisů,⁷ ve kterých poukazoval na zkaženost doby, stavěl se proti uctívání svatých, náboženským obřadům a očištcí. O Žalanském, který byl ledečským farářem od roku 1600 do roku 1602, se však dozvídáme i několik dalších informací, které přibližují jeho věroučný postoj. U Hrejsy v *České konfesi* (Hrejsa 1912: 363) i v Martínkové a Hejnicově *Rukověti humanistického básnictví* (Martínek – Hejnic 1973: 158–159) jsou zmínky o tom, že Žalanský byl jako evangelický duchovní ordinován roku 1592 v sasko-anhaltském Srbišti, kam v té době chodili pro ordinaci stoupenci melanchtonsko-luterského (filipistického, tj. toho, jenž svrchu označují jako levý) proudu českého novoutrakvismu na rozdíl od stoupenců výlučného (flacciánského) luterství, kteří se ucházeli o ordinaci ve Wittenbergu, Lipsku či Drážďanech. Hrejsa Žalanského věroučně přirovnává k Pavlu Kyrmezerovi (Hrejsa 1912: 372), který byl dokonce některými autory považován za „reformovaného“, tzn. za kalvinistu. Hrejsa je však oba řadí spíše k „mírnému“, tj. vlastně radikálnímu (ve smyslu otevřenosti vůči švýcarské reformaci) luterství filipistického směru. Když uvážíme, že z textu zmíněné závěti Magdaleny z Lobkovic z roku 1598 je jasně patrné její protikalvínské smýšlení a že se dva roky poté, v roce 1600, na Ledči objevuje Phaeton, tedy podle Hrejsy člověk nakloněný kalvinismu, může se zdát, že jejich věroučná stanoviska byla až neslučitelná. Otázkou však zůstává, do jaké míry ovlivnil Phaeton za svého poměrně krátkého působení na ledečské faře zdejší poměry a nakolik lze činit závěry na základě Hrejsovy poznámky o jeho podobnosti s Pavlem Kyrmezerem.⁸

---

⁷ Havel Žalanský je autorem spisů *Knížka o nemocech duše a těla* z r. 1612, *Knihy dvoje o skutcích našeho pána Ježíše Krista* z r. 1617, *Kázání o velkých bludích modlářských* z r. 1620.

⁸ Hrejsa uvádí, že klevému křídlu náležející kalvínsky ortodoxní kazatelé zastávali svůj úřad v evangelických farnostech přidružujících se České konfesi či Augsburského vyznání a projevovali své dogmatické stanovisko ve svých kázáních, ale jejich farnosti přesto zůstávaly ve svém dřívějším poměru k České konfesi či Augsburskému vyznání. Na tomto místě pak Hrejsa odkazuje na P. Kyrmezera, který byl kalvínského smýšlení, ač jeho sbor v Uherském Brodě byl novoutrakvistický a mírně luterský. Podobně působil i Havel Žalanský v Praze u svatého Jiří.

Vedle Havla Žalanského existují také zmínky o Václavu Fabriciovi, který byl ledečským děkanem od roku 1606 (Hejnic – Martínek 1966). Téhož roku je v Bílově podání uváděn ve spojitosti s některými nesrovnalostmi na ledečské faře. Místní učitelé si na něj stěžovali, neboť jim prý dával chatrnou stravu, protože přestali na faru chodit (Bíla 1976–94: 62). U Hrejsy (1912: 471) dále najdeme zprávu, že Fabricius byl ordinován ve Wittenbergu. Není však jasné, zda to bylo ještě předtím, než tamní učiliště ovládli výluční luteráni. Nicméně děkan Fabricius jen potvrzuje, že ledečská lobkovická vrchnost zastávala buď melanchtonský střed nebo výlučné luterství. Náboženská instrukce Ladislava staršího z Lobkovic spadá do posledních nábožensky tolerantních desetiletí před nucenou rekatolizací.

Ledečské panství za pana Jana Rudolfa Trčky z Lípy

Pro zadluženost museli Lobkovicové roku 1616 celé ledečské panství prodat Janu Rudolfu Trčkovi z Lípy, čímž se dostalo podruhé do rukou trčkovského rodu. Trčka byl pánem na Ledči až do roku 1634 a jeho život a skutky jsou poměrně zásadní pro náboženskou proměnu na ledečském panství. Událostí, které vedly k Bílé Hoře, se obyvatelé Ledče nezúčastnili, a stejně tak to bylo i s jejich pánem Janem Rudolfem Trčkou, což mu bylo vytýkáno protestantskými stavy. V roce 1618 došlo k pražské defenestraci a velká část protestantské šlechty si zvolila za českého krále Fridricha Falckého. I přes svou příslušnost k protestantským stavům zůstal Trčka věrný císaři Matyášovi a jeho bratranci Ferdinandu II. Leděč však neuchránil před pohromou, kterou byl přechod císařského vojska pod vedením hraběte Karla Bonaventury Buquoye de Longueval přes město v roce 1618. Vojsko mělo namířeno do Čáslavi, kterou obsadil Jindřich Matyáš Thurn se stavovským vojskem. V Ledči došlo k drancování, když císařští ustupovali od Čáslavi před stavy. Trčka, který nechtěl vystupovat proti císařskému vojsku, ale ani podporovat vojsko stavovské, otevřel brány ledečského hradu Buquoyovi. Na hradě po vyloupení císařští zanechali část své munice a dali se na ústup až k Pelhřimovu, kde došlo v listopadu k bitvě, v níž stavy zvítězily. Po ústupu císařských z ledečského hradu byl hrad obsazen, tentokrát stavovským vojskem Adama Jiřího z Roupova, který odtud odvezl císařskou municí do Čáslavi.

Po bitvě na Bílé hoře se v roce 1620 Čechy staly poraženou zemí. Jan Rudolf Trčka byl na základě podezření ze vzpoury v únoru 1621 obviněn. Na rozkaz knížete Karla z Lichtenštejna byl zajat v Německém Brodě a držěn v domácím

vězení. Mocným listem z 11. září 1621 byl však omilostněn, protože se zjistilo, že neměl s odbojnými stavy nic společného. Trčkové byli jedním z nejbohatších rodů v Čechách a po Bílé Hoře své statky dále rozšiřovali. Trčkova manželka Marie Magdalena z Lobkovic využila bělohorské katastrofy a útěku šlechty do ciziny a skupovala jejich zkonfiskované statky. Trčka i s rodinou, ač nerad, přestoupil roku 1620 na katolickou víru, ale přestože tak učinil, setrval ve svém nitru v původní víře. Z tohoto důvodu ani své poddané nenutil, aby se vzdali svého vyznání. Proto byl 13. května 1624 napomenut přípisem knížete Karla z Lichtenštejna, aby na svých panstvích nepřechovával evangelické predikanty a vypudil je ze všech far. Na stejnou věc byl upozorněn i hejtmany čáslavského kraje. Trčka však stále váhal, až mu bylo královským místodržícím 3. listopadu 1625 nařízeno ihned vyhnat všechny predikanty ze svých panství. Nyní musel uposlechnout a dne 9. listopadu 1625 vydal v Náchodě hejtmánům svých panství rozkaz splnit královské nařízení, což znamenalo vyhnat z far kněží pod obojí. Toto nařízení však nebylo naplněno hned, katolických duchovních bylo málo, a proto zůstaly některé fary neobsazené. Co se týče ledečského panství, tam se v pozemkových knihách ještě v roce 1631 uvádí protestantský děkan Tobiáš Faber Telecký a jeho žena Ludmila.⁹

Politicky a hospodářsky silný Trčka¹⁰ měl vedle dcer dva syny, z nichž Adam Erdman vedl tajná jednání s Thurnem a dalšími protestanty. O Trčcích se vědělo, že jejich přestoupení na katolickou víru bylo jen na oko. Proto si to císař Ferdinand II. vykládal jako odboj proti sobě a roku 1634 nechal v Chebu zavraždit vedle Valdštejna a dalších „spiklenců“ také Adama Erdmana. Jejich majetek měl pak připadnout císaři, ale u Erdmana byl ten problém, že část majetku měl stále ve správě jeho otec Jan Rudolf. Manželka Trčky zemřela roku 1632 a rok poté i oba synové. Trčka proto zůstal sám jako poslední mužský člen rodu a před svou smrtí musel čelit ještě několika nepříjemným skutečnostem. Císař usiloval o jeho majetek a 20. února 1634 vydal patent o konfiskaci trčkovských statků. Proti tomu Trčka mnohokrát protestoval svými listy císaři, v nichž jej ujišťoval svou trvalou věrností Habsburkům. V červnu sepsal závěť, podle níž měla Ledec připadnout Ferdinandu Rabenhauptovi ze Suché na Třemošnici a Janu

---

⁹ Listiny z let 1627–1787 týkající se církevní správy jsou uloženy v SOKA Havlíčkův Brod, C1 církv. správa, 302–1. Eduard Doubek (1957) se zmiňuje, že kněz Tobiáš Faber Telecký a jeho žena Ludmila jsou uvedeni v kupních smlouvách roku 1628 a 1631 (Kniha městská: fol. 84, 85 a 88).

¹⁰ Jan Rudolf Trčka byl už za císaře Rudolfa II. císařským radou, komořím, zemským sudím a českým místodržícím. V roce 1615 byl králem Matyášem jmenován komisařem zemské obrany a dozorcem královského hradu Karlštejna. Roku 1629 byl pak Ferdinandem II. jmenován říšským hrabětem, komorníkem a roku 1633 místodržícím a zemským soudcem.

Humpoleckému, ledečskému hejtmanovi. Závěť však nebyla císařem Ferdinandem II. uznána a celé ledečské panství mělo být zkonfiskováno. Trčka byl rozkazem z Vídně 5. května 1634 povolán k výslechu do Prahy, kde se měl zodpovídat z účasti svého syna na Valdštejnově spiknutí. K tomuto výslechu se však již nedostavil, protože ho 29. září 1634 v Německém Brodě zastihla smrt. Jeho smrtí vymřel tento slavný a bohatý rod po meči. Leděčské panství bylo zkonfiskováno a správou majetku byl pověřen Florián Třebechovský.

Přestože Trčka zemřel, konal se proti němu soud v Praze, kde byl obviněn, že se v letech 1619–1620 postavil na stranu povstalých stavů, které podporoval radou i penězi. V zemských deskách je tento zápis: „Trčka za kralování Fridricha Falckého byl zemským sudím, ačkoli za pardon mu udělený císaři věrnost a poddanost zachovati slíbil, přípověď tuto zrušil a s manželkou tajně pod ochranu a správu svou přijímal, též že Trčka a jeho manželka věděli o nevěrnosti Albrechta z Valdštejna, knížete z Friedlandu, jakož i o jeho zrádném vyjednávání s králem švédským, ano i Valdštejnovi k tomu radili a napomáhali, pak že Trčka po smrti manželky své vědomost měl o spiknutí knížete z Friedlandu, v Plzni proti císaři zosnovaném, zvláště že Valdštejn v Království českém uvázati se zamýšlel a podporoval, konečně že Trčka na újmu a oklamání církve mnohé statky, klenoty a jiné věci královskému fisku náležející za sebou podržel a zatajil“.¹¹ Trčkovští hejtmané byli zajati a podrobeni výslechu, čímž se potvrdilo, že se Jan Rudolf Trčka stýkal s protestanty a že často mluvil o Valdštejnovi jako o nástupci na trůn. Trčka byl usvědčen a rozsudek nad ním byl vynesen ve třech jednáních u soudu v roce 1635. Památka Jana Rudolfa Trčky z Lípy a jeho manželky byla prohlášena za prokletou a veškeré jmění bylo vyhlášeno za propadlé královské komoře. V červnu byla ze zemských desek vymazána Trčkova závěť a Ferdinand II. začal rozdávat trčkovská panství jako odměny svým přívržencům. Leděčské panství daroval císař „za věrné a platně prokazané služby“ baronu Adriánovi z Enkefurtu listinou datovanou 5. června 1636 v Linci.

Nastává období rekatolizace, které je nejen zásadní proměnou náboženskou, ale také velkým zásahem do života poddaného lidu. Po Bílé hoře vzrůstal útlak nekatolíků, byla vydávána nařízení o vypuzení protestantských kněží z far a kostelů a obyvatelstvo se muselo zříkat své původní víry. Příkladem toho byla i Leděč, a přestože Trčkové po svém přestupu ke katolictví byli k poddaným, co se náboženství týče, do značné míry tolerantní, i oni byli nuceni vydat nařízení potlačující protestantismus a tím vlastně podpořit proces rekatolizace. Trč-

¹¹ DZ 622-J 17.

ka dokonce na radu své ženy daroval v roce 1627 svůj dům v Kutné Hoře jezuitům, kteří si zde zřídili kolej a začali s rekatolizací okolí Kutné Hory. Poslední ledečský protestantský děkan, Tobiáš Faber Telecký je však v pramenech uváděn ještě v roce 1631, tedy ještě šest let poté, co Trčka vydal své nařízení. Prvním doloženým katolickým děkanem v Ledči byl až Jeremiáš Albín z Hrušovan, který tu nastoupil 5. listopadu 1634, nedlouho po Trčkově smrti. Od něj pochází první ledečské matriky,¹² ve kterých se podepisoval pod latinizovaným jménem jako Hieronymi Jeremias. V Ledči nastává rekatolizace, obyvatelé, kteří nepřijali katolickou víru, z Ledče odcházejí. Ti, kteří zůstali, museli konvertovat a čelit nové budoucnosti, která s sebou mimo jiné nesla i další útrapy způsobené průchody císařských i švédských vojsk v rámci třicetileté války.

Vedle zpráv prvního doloženého katolického děkana v roce 1634 je velice významným dokumentem listina císaře Ferdinanda II. z 9. listopadu 1635,¹³ která potvrzuje městu Ledči všechna dříve udělená privilegia a svobody a je udělena jako odměna za to, že všichni obyvatelé Ledče přestoupili ke katolické víře. V listině se jasně říká, že všechna privilegia se potvrzují pouze pro obyvatelstvo katolické: „K jichžto ponižené a poddané prosbě milostivě nakloněný jsouce a prohlídaje, že jsou oni Ledečtí k víře svatě katolické římské přistoupili a chtějí, aby se po tak prodloužilých a vystalých obtížnostech vojenských tím snázejí zase živiti a zrůst bráti mohli s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomím, s radou věrných našich milých a mocí královskou v Čechách již jmenovaná privilegia obdarování, majestáty, svobody a výsady jich jsme schváliti, obnoviti a potvrditi ráčili ... Však přitom tomu milostivě chťiti ráčíme, aby se táž Confirmati naše toliko na ty měšťany a obyvatele města Ledče, kteří by nadepsaného náboženství římského katolického byli vztahovala a žádný kdo by téhož náboženství nebyl jich nyní i na budoucí časy užití nemohl a účasten nebyl.“ Podobnou listinu pak vydávají rok na to 29. července 1636 nový pán na Ledči Adrián z Enkefurtu a 24. srpna 1637 i nový císař Ferdinand III. Ve všech třech listinách je jasně formulována platnost privilegií jen pro příslušníky katolické církve.

---

¹² Leděčské matriky se v současné době nalézají ve Státním oblastním archivu v Zámrsku (matriky narozených 1634–1854, matriky oddaných 1635–1853 a matriky zemřelých 1634–1856).

¹³ SOkA Havlíčkův Brod, LI/ 23, St. sig. Mgl. -I- a -4.

Pozdější rekatolizační vývoj

Můžeme předpokládat, že v Ledči a okolí zřejmě zůstalo několik obyvatel, kteří katolictví nepřijali. Podle údajů ze Soupisu poddaných podle víry (1999: 242–297) jsou však už všichni obyvatelé ledečského panství Adriána z Enkefurtu uváděni jako katolíci. Výjimku zde tvoří z celkového počtu 2 777 poddaných pouze dva lidé, u nichž se uvádí písmeno (I), tedy zřejmě luterství. Přesto se však můžeme domnívat, že tu byl větší počet tajných nekatolíků. Rekatolizace Leděcka pokračovala likvidací zakázaných knih a například roku 1740 byl dokonce jako zarputilý kacíř apelačním soudem odsouzen sedlák Václav Pospíšil z Michalovic. Trestem mu byl rok nucených prací v poutech na obecních pracích v Ledči; tato forma trestu vycházela z císařského nařízení Karla VI. z roku 1725, šlo o nové kruté tresty, které se týkaly poddaných usvědčených z kacířství (Krofta 1949: 189–190). Po dvaceti letech však u něj byly opět nalezeny zakázané knihy. Existenci tajných nekatolíků dokládají i některé zprávy z šedesátých let 18. století (Hrejsa 1921: 146–147), podle kterých například děkan v Ledči oznamuje, že v jeho farnosti si mlynář Jan Moravec koupil několik „kacířských knih“. Obdobně je hlášen držitel kacířských knih z farnosti Zahrádka u Ledče a z farnosti Bohdaneč u Ledče je hlášeno dokonce tajné přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou. A poté, co roku 1781 císař Josef II. vydal toleranční patent, se mnoho lidí z vesnic i z měst na Leděcku přihlásilo k vyznání evangelického.

Eva Mirošovská vystudovala bakalářské studium humanitní vzdělanosti na FHS UK v Praze (2000) a kulturně-historickou regionalistiku na Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem (2003). Od roku 2003 studuje na FHS UK v doktorském studiu antropologii a současně od roku 2004 pracuje v Národní knihovně v Praze. Badatelsky se zaměřuje na studium tajného nekatolictví v raném novověku, publikovala několik studií ve sbornících.

Použité prameny a literatura

- SOKA Havlíčkův Brod, Pamětní kniha města Ledče nad Sázavou, založena r. 1873, kronikář František Katzer.
- SOKA Havlíčkův Brod, listiny ze 17. století: Ferdinand II., 9. 11. 1635, Vídeň, LI./23 St. sig. Mgl.-I-a-4; Adrián z Enkefurtu, 29. 8. 1636, Leděč n. S., LI./25; Ferdinand III., 24. 8. 1637, Vídeň, LI./27 St. sig. Mgl.-Ia-5; T. F. Telecký, 1627, C1, 302, 1.
- Beneš, František (ed.). 1953. *Berní rula. Čáslavský kraj I.* Praha: SPN.
- Bíla, Bohuslav. 1976–94. *Ledečsko v minulosti I.-II.* Rukopis v archivu Městské knihovny v Ledči nad Sázavou.
- Čtyři vyznání. 1951. *Čtyři vyznání. Vyznání Augsburské, Helvetské, Bratrské a České.* Praha: KEBF.
- Dačický z Heslova, Mikuláš. 1878. *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I.* Praha: Matice česká.
- Doubek, Eduard. 1957. *Z historie města Ledče n. Sáz.* Leděč nad Sázavou: MNV.
- Dülmen, Richard van. 1993. *Gessellschaft der frühen Neuzeit. Kulturelles Handeln und sozialer Prozess.* Wien – Köln – Weimar: Böhlau.
- Fätkenheuer, Frank. 2004. „Lebenswelt und Religion. Mikro-historische Untersuchungen an Beispiel aus Franken um 1600.“ Pp. 11-48 in *Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte, Band 198.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Ginzburg, Carlo. 2000. *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600.* Praha: Argo.
- Halama, Jindřich. 2004. *Sociální učení českých Bratří 1464–1618.* Brno: L. Marek.
- Hanák, Jan. 1928-29. „Bratří a starší z Hory lilecké.“ *Časopis Matice Moravské* 52, 1928: 339–341; 53, 1929: 1–44.
- Hejnic, Josef – Martínek, Jan. 1966. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě II.* Praha: Academia.
- Hejnic, Josef – Martínek, Jan. 1973. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do začátku 17. století IV.* Praha: Academia.
- Horský, Jan. 2007: „Příspěvek k problému sebetematizace českých tajných nekatolíků.“ Pp. 352–363 in Zdeněk R. Nešpor (ed.): *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí.* Ústí nad Labem: Albis international.
- Horský, Jan. 2007a. „Možnosti historicko-antropologické a kulturnědějinné interpretace českého tajného nekatolictví 18. století.“ Pp. 412–443 in Zdeněk R. Nešpor (ed.): *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí.* Ústí nad Labem: Albis international.
- Hraše, J. K. 1893–95. „Pana Ladislava staršího z Lobkovic a na Ledči nad Sázavou instrukcí svým poddaným z r. 1599.“ *Památky archeologické a místopisné XVI.*: 153–158.
- Hrejsa, Ferdinand. 1912. *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny.* Praha: ČAVU.
- Hrejsa, Ferdinand. 1921. „Čeští kacíři dvacet let před tolerancí.“ *Reformační sborník* 1921, 1: 80–192.
- Hrejsa, Ferdinand. 1938. „Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou.“ *Český časopis historický* 44, 1938: 296–327.

- Hrubý, František. 1934–35. „Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou.“ *Český časopis historický* 40, 1934: 265–309; 41, 1935: 1–40, 237–258.
- Hrubý, František. 1938. „Luterství a novoutrakvismus v českých zemích v 16. a 17. století.“ *Český časopis historický* 45, 1939: 33–44.
- Chartier, Roger. 1992. *Die unvollendete Vergangenheit. Geschichte und die Macht der Weltauslegung*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Palacký, František. 1926. *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě*. Praha: B. Kočí.
- Janáček, Josef. 1977. *Ženy české renesance*. Praha: Československý spisovatel.
- Janáček, Josef. 1997. *Rudolf II. a jeho doba*. Litomyšl: Paseka.
- Krofta, Kamil. 1949. *Dějiny selského stavu*. Praha: J. Laichter.
- Maur, Eduard. 1976. „Geneze a specifické rysy českého pozdněfeudálního velkostatku.“ *Acta Universitatis Carolina – Phil. et His.* 1976, 1, (Studia historica XIV).
- Maur, Eduard. 1999. „Demografické krize.“ Pp. 61–77 in *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha: SOU AV ČR.
- Novotná, Eva. 2000. *Příspěvek ke studiu náboženských poměrů na ledečském panství v 16. a 17. století*. Rukopis, bakalářská práce na IZV UK Praha.
- Pleva, František. 1996. *Ledeč nad Sázavou. Dějiny města*. Ledec nad Sázavou: Město Ledec nad Sázavou.
- Soupis poddaných. 1999. *Soupis poddaných podle víry z r. 1651. Čáslavský kraj I.–II.* Praha: SÚA.
- Ohlidal, Anna. 2002. „Konfessionalisierung. Ein historisches Paradigma auf dem Weg von der Sozialgeschichte zur Kulturwissenschaft?“ *Acta Comeniana* 15–16, 2002: 327–342.
- Vavřinec z Březové. 1893. *Kronika husitská Vavřince z Březové*. Ed. J. Goll. Praha: Nadání Františka Palackého.
- Vlasák, A. N. 1863. „Ledec nad Sáz. a jeho okolí.“ *Památky archeologické a místopisné V.*: 135–138.